

FACTORUL LINGVISTIC ÎN GEOPOLITICA EUROPEI CENTRALE ȘI DE EST

Ionel IVAN,

ministru-consilier, adjunct al Consulului General al României la Cernăuți

Language is an integral part of our identity, it mirrors culture and civilization in which we were born and grew as a nation. In Central and Eastern Europe, linguistic diversity is a reality which cannot be overlooked when talking about politics and geopolitics. Geography of Europe today, be it the European Union as a whole or in Central and Eastern Europe only, is inextricably linked to linguistic diversity, both within the borders of a state, and within the European borders. If language cannot be separated from culture and civilization, then history has a direct relationship with the language factor.

Respect for linguistic diversity is a fundamental value of the EU, as much as respect of individuals and openness to other cultures. EU institutions respect the principle of linguistic diversity concerning each citizen. Thus, every citizen has the right "to write to any of the institutions or bodies and have an answer in the same language" (Article 24 TEU).

Globalization can no longer be modern and sustainable, beneficial for the economy of European states, as long as they refuse to pursue the natural processes of modernization emanating from within the countries; the processes that are taking place in the context of a congruent Europe. At the same time it is necessary to perform a geopolitical remodeling of the 21st century, that has proven the inefficiency of traditional geopolitical trends in solving the complicated equations in the European countries.

Key words: Romanian language, linguistic diversity, the European Union, globalization.

Mutațiile semnificative în geografia statelor din Europa Centrală și de Est, din ultimele două decenii, culminând cu anexarea recentă a R.A. Crimeea de către Federația Rusă, au fost conexe de către unii analiști politici și pe seama nerespectării de către statele multinationale a drepturilor minorităților naționale. Ramâne de văzut dacă această teorie este un adevăr sau numai un simplu pretext pentru reșezarea și redimensionarea polilor de putere de pe scena politică internațională. Numai istoria poate confirma.

Evoluția, în general pozitivă, a securității globale în ultimul deceniu a confirmat că succesul acțiunilor și stabilitatea pot fi numai rezultatul cooperării multidimensionale a comunității internaționale, în primul rând prin punerea în valoare a dialogului în cadrul instituționalizat și prin activarea rolului decisiv pe care marile organizații internaționale îl au în definirea stării de securitate a lumii. Așa-zisa stabilitate impusă unor teritorii prin forța armată, modificarea granițelor unui stat, prin puterea militară a altui stat, debalansează și pune în pericol sistemul mondial de securitate. Statul este un organism viu. Viața unui stat este oferită de cetățenii acestuia. De modul în care statul se îngrijește de viața, libertatea și respectarea drepturilor propriilor cetățeni, depinde vitalitatea internă și vigoarea politică internațională a acelui stat. Întotdeauna, economia, cultura, religia și limba, au fost elemente definitorii pentru calitatea vieții cetățenilor unui stat.

Filozoful român Mircea Eliade, scria atât de profund despre condiția culturală a cetățeanului european în societatea europeană modernă: "Mă simțeam descendentul și moștenitorul unei culturi interesante, deoarece e situată între două lumi: lumea occidentală, pur europeană, și lumea orientală. Eu mă trăgeam deopotrivă din aceste două universuri. Cel occidental, prin limba latină și prin moștenirea romană în obiceiuri. Dar mă trăgeam și dintr-o cultură influențată de Orient și înrădăcinată în neolitic. Toate acestea sunt adevărate pentru un român, dar cred că sunt la fel de adevărate și pentru un bulgar, un sârbo-croat, în ultimă instanță, pentru Balcani, pentru sud-estul Europei și o parte a Rusiei" [Eliade 1978, 26–27].

Limba este parte integrantă a identității noastre și constituie oglinda culturii și civilizației în care ne-am născut și în care ne dezvoltăm, ca națiuni. În Europa Centrală și de Est, diversitatea lingvistică este o realitate de la care nu ne putem abate atunci când vorbim despre politică și geopolitică. Geografia de astăzi a Europei, fie că vorbim de Uniunea Europeană în ansamblul său, fie numai de Europa Centrală și de Est, este indisolubil legată de o varietate lingvistică, atât în interiorul granițelor unui stat, cât și în interiorul frontierelor europene. Dacă limba nu poate fi separată de cultură și civilizație, atunci și istoria are o relație directă cu factorul lingvistic. Tocmai de aceea, nu putem disocia realitatea geopolitică de factorul lingvistic și nu putem analiza evoluțiile geopolitice într-o matrice predictibilă, fără a ne raporta de fiecare dată la limbă. Într-o UE întemeiată pe motto-ul "Uniune în diversitate", capacitatea de a comunica în mai multe limbi este indispensabilă pentru persoane, organizații și întreprinderi [http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.6.html], dar, în același timp, este o condiție necesară pentru modernizarea și evoluția unui stat.

Prin Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (UE), adoptată în anul 2000 și care a căpătat forță juridică obligatorie prin Tratatul de la Lisabona, UE își asuma obligația de a respecta diversitatea lingvistică (conform articolul 22) și a de a interzice discriminarea pe motiv de limbă (articolul 21). Respectarea diversității lingvistice este o valoare fundamentală a UE, în aceeași măsură ca respectarea persoanelor și deschiderea spre alte culturi. Instituțiile UE respectă principiul diversității lingvistice și în relațiile cu cetățenii. Astfel, orice cetățean al Uniunii are dreptul "de a se adresa în scris oricărei instituții sau oricărui organ și să primească un răspuns redactat în aceeași limbă" (articolul 24 din Tratatul UE). Prezentul și viitorul pun în fața omenirii, ca cerință esențială privind modul de abordare a riscurilor și amenințărilor, concentrarea la timp a eforturilor optime pentru gestionarea eficientă a aspectelor cu dimensiune globală sau regională, iar în acest cadru, fluidizarea intereselor statale (naționale) pe un curs favorabil intereselor comunitare.

Ultimele evenimente politice și militare din Europa de Est, au demonstrat că Rusia se folosește în mod activ, în încercarea de a-și impune hegemonia puterii sale militare în Europa, nu numai de factorul energetic, ci și de cel național, lingvistic și cultural. După destrămarea URSS și extinderea UE, în Europa au apărut numeroase grupuri etnice rusofone. O simplă exegeză politică a situației geopolitice actuale din Europa, ne demonstrează că folosirea neîngrădită a limbilor naționale poate dezamorsa orice sursă de conflict geopolitic. Luând din nou ca exemplu Rusia, observăm că problemele etnice apărute ca urmare a prezenței unui număr mare de etnici ruși în noile state independente (Țările Baltice, Ucraina, Belarus, Republica Moldova, Kazahstan etc) sau mozaicul etnic și cultural din anumite regiuni (de exemplu Caucaz) sunt amplificate, uneori în mod exagerat, prin voința politică a Moscovei, prin intermediul factorului lingvistic.

În istoria geopolitică recentă a Europei, putem observa cu ușurință rolul jucat de factorul cultural, religios și național-lingvistic, atât în redefinirea statelor, a noilor state, în consolidarea acestora, precum și în apariția conflictelor care au generat un proces de reasezare și reechilibru geopolitic și de securitate. Unul dintre exemple este, desigur, destrămarea fostei Iugoslavii. Destrămarea federației iugoslave nu este numai o dovadă de dispunere geopolitică în Balcani, ci, și o consecință directă a factorului lingvistic,

religios și de civilizație. În acest exemplu, factorul lingvistic sârb este exprimat prin poziția politică și voința Serbiei, dar și a sârbilor din Bosnia, în timp ce Croația și Slovenia se repositionează lingvistic, cultural și religios, către familiile din Europa Centrală și Occidentală. Cu sau fără stimuli politici externi, redefinirea geopolitică a spațiului iugoslav a fost un proces firesc, generat de tendința elementelor unui sistem de a reveni la un status anterior, bazat pe principii lingvistice, religioase și de civilizație care asigurau un echilibru mai mare decât arhitectura dinaintea conflictului.

Factorul lingvistic latin oferă o altă continuitate istorică firească și în arealul geografic și geopolitic românofon din România și Republica Moldova, dar care nu face obiectul acestui articol.

Starea firească și evoluția națiunilor sunt conexe unui proces continuu de schimbare, reasezare și reorientare către un pol geopolitic și de securitate sau altul, funcție de interesele statelor. Interesele statale sunt indisolubil legate de voința populară. Nu în ultimă instanță, așa cum aminteam la început, factorul lingvistic, socio-cultural și de civilizație, este punctul de plecare, nucleul, în jurul căruia gravitează toate celelalte segmente ale expresiei și voinței maselor.

Invocarea protecției minorităților naționale și necesitatea de preservare a elementului lingvistic, ca pretext de agresiune, cum s-a observat în relațiile recente dintre Rusia și Ucraina, devine, însă, un argument politic nefondat, desuet principiilor europene ale secolului XXI, care dezamorsează un trecut stalinist păgubos, ce nu se poate regăsi în configurația relațiilor internaționale actuale și nici în cutumele politice ale momentului de față. Experimentul rus repositionează pe traiectorii complet separate UE și Rusia, ceea ce face imposibilă o viitoare alianță între Moscova și Bruxelles.

Repunerea factorului lingvistic, cultural și religios într-o matrice de stabilitate, în interiorul unui stat, și europeană, în interiorul UE, este un exercițiu dificil de rezolvat fără o politică coerentă de modernizare a statelor și de racordare a politicii lor externe la interesele europene comune, la acea "uniune prin diversitate" la care făceam referire la începutul acestui articol. Fenomenul globalizării nu mai poate fi unul de actualitate și continuitate, unul câștigător din punct de vedere economic pentru statele europene, atâta timp cât ele refuză să dea curs procesului firesc de modernizare emanat din interior, în contextul unui vădit curent european congruent, de remodelare după o nouă geopolitică a secolului XXI, care dovedește ineficiența rezolvării acestei ecuații destul de complicate a statelor europene, prin aplicarea curentelor școlilor geopolitice tradiționale.

Limba, ca și memoria colectivă, constituie o caracteristică importantă, esențială, a unui grup național, etnic, acționând ca un liant între generații, pentru coagularea valorilor comune, a trecutului istoric comun. Limba este elementul care a contribuit la polarizarea intereselor unor grupuri sociale, națiuni și popoare, dar și un factor ce contribuie la declanșarea unor conflicte interetnice, identitare, la alterarea relațiilor între state prin manipulare politică.

Una dintre cauzele vizibile ale conflictelor regionale din ultimele decenii o reprezintă factorul lingvistic, cu multiple sinapse în planul naționalismului, fie că ne referim aici la conflicte intra-statale sau interstatale. Limba constituie, așadar, atât un factor de polarizare, un element coeziv, dar și unul de diferențiere a grupurilor sociale. O înțelegere și o abordare deficitară, uneori nedemocratică, a factorului lingvistic, poate conduce în mod implicit la apariția unui curent naționalist, care, speculat și amplificat politic, poate

avea consecințe mult mai mari. Dacă ne vom afla în acest stadiu, al generării unor episoade naționaliste pe fond lingvistic, "naționalismul poate fi identificat, ca fiind cea mai puternică și influentă forță a modernității" [Anastasiou 2009, 33]. Abstractizând, putem vorbi, așadar, de un conflict lingvistic cu polarizarea elementelor naționaliste.

În prezent, în Europa, factorul lingvistic a rămas unul dintre puținele elemente identitare sau menite a contribui la reconstrucția identităților.

Conflictele lingvistice pot fi, însă, și firești într-o societate asanată identitar, ca cea din Republica Moldova, unde limba rusă, în esență, este o limbă minoritară, a fost considerată, mai multe decenii la rând, limbă dominantă de comunicare interetnică. Acum, în Republica Moldova, limba rusă aparține unei minorități etnice, ca de altfel și în Ucraina, stat unitar, cu o profundă voință europeană, manifestată, la nivel popular și politic. Atâta timp cât vorbim de respectarea dreptului unei minorități de a folosi limba maternă în procesul comunicării, cu păstrarea "intereselor naționale", nu mai există pericolul apariției unor conflicte interetnice.

Strategia oricărui stat se bazează pe urmărirea, protejarea și promovarea intereselor sale naționale. Identificarea intereselor unui stat va facilita înțelegerea comportamentului său vis-a-vis de ceilalți actori ai sistemului internațional. De aceea, conceptualizarea "intereselor naționale" trebuie să fie una structurată, riguroasă și ierarhizată, în deplina concordanță cu interesele propriilor cetățeni, indiferent de naționalitatea acestora, de limba lor maternă și de religie.

Recent, s-a produs un dezechilibru major pentru securitatea euro-atlantică, cu mutații deosebite în arhitectura relațiilor politice din vecinătatea estică a Uniunii Europene.

Sfârșitul anului 2013 și începutul acestui an, au schimbat profund arhitectura de securitate regională și au reconfigurat tendințele instituite în sistemul geopolitic internațional, vreme de peste 20 de ani. Cu toate că hegemonia politico-militară internațională a SUA a ramas aceeași, Uniunea Europeană (UE) a devenit un actor important pentru Europa Centrală și de Est, un jucător pe tabla de șah a geopoliticii europene. Extinderea UE către Est, abordarea sistematică și reciproc avantajoasă a relației politico-diplomatice și economice cu fostele state sovietice a trezit o "mânie proletară" în Rusia, realitate folosită de clasa politică moscovită pentru augmentarea cotei de încredere în rândul populației, pentru satisfacerea unor ambiții politice, partinice sau testamentare, datând încă din perioada lui Petru cel Mare. Ucraina s-a aflat în poziție de "șah". Un stat aflat la frontiera Uniunii Europene, cu puternică vocație europeană, public dovedită, este nevoit să piardă o parte din teritoriu. Istoria ne va demonstra care dintre cei doi jucători de pe tabla de șah a geopoliticii euro-atlantice a făcut o mutare greșită, cine va face acum mutarea norocoasă, dar și de ce Ucraina s-a aflat în situația de a pierde foarte ușor o parte din teritoriul național. Precedentul a fost creat. Gravitatea sa pentru arhitectura europeană de securitate nu se poate cuantifica pe deplin în prezent, ci poate numai peste un deceniu sau, din păcate, chiar mai repede.

A fost, oare, statutul limbii ruse în Ucraina, libertatea lingvistică a unei importante etnii din Ucraina, adevărata cauză a imixtiunii Rusiei în Crimeea și anexarea acestui teritoriu al statului ucrainean, sau numai un pretext banal pentru tot ceea ce a urmat începând din ianuarie 2014 și până în prezent? Istoria va confirma sau va infirma acest aspect, ca de altfel și materializarea vocației europene a poporului ucrainean, prin aderarea țării la Uniunea Europeană.

Іонел Іван, міністр-радник, заступник Генерального консула Румунії в Чернівцях

м. Бухарест, Румунія

Лінгвістичний фактор у геополітиці Центральної та Східної Європи

У статті на основі відомої тези Гумбольдта про те, що мова – невід’ємна складова національної ідентичності, її культури та цивілізації, "душа народу", у якому вона народилася і розвивається як національна мова, зазначається, що в Центральній та Східній Європі мовна розмаїтість (як у внутрішніх державних кордонах, так і поза їхніми межами) – реальність, від якої слід відштовхуватися, коли говоримо про політику чи геополітику в цьому регіоні. Зокрема, мовна політика Європейського Союзу ґрунтується на принципі "єдність у розмаїтті": можливість спілкуватися багатьма мовами передбачає і можливість отримати відповідь на будь-який офіційний запит тією мовою, якою він поданий. У статті згадуються й останні політичні й військові події у Східній Європі (анексія Криму Росією), які продемонстрували, що Росія активно використовує у прагненні встановити власну гегемонію в регіоні не лише енергетичний чинник, але й національно-культурні й мовні фактори. Підсумовується, що турбота й захист мов національних меншин у країнах доречні й необхідні до тих пір, доки не призводять до появи загрози міжетнічних конфліктів.

Ключові слова: румунська мова, мовне розмаїття, Європейський Союз, глобалізація.

Іонел Іван, министр-советник, заместитель Генерального консула Румынии в Черновцах

г. Бухарест, Румыния

Лингвистический фактор в геополитике Центральной и Восточной Европы

В статье на основании известного тезиса Гумбольдта о том, что язык – неотъемлемая составляющая национальной идентичности, её культуры и цивилизации, "душа народа", в которой он родился и развивается как национальный язык, повествуется, что в Центральной и Восточной Европе языковое разнообразие (как внутри государственных границ, так и за их пределами) – реальность, от которой нужно отталкиваться, когда говорится о политике либо о геополитике в этом регионе. Например, языковая политика Европейского Союза базируется на принципе "единство в разнообразии": возможность общаться на многих языках соединяется с возможностью получить ответ на любой официальный запрос на том языке, на котором он подан. В статье вспоминаются и последние политические и военные события в Восточной Европе (аннексия Крыма Россией), продемонстрировавшие, что Россия активно использует в желании установить собственную гегемонию в регионе не только энергетический фактор, но и национально-культурные и языковые факторы. Подытоживается, что поддержка и защита языков национальных меньшинств в странах желательны и необходимы до тех пор, пока не приводят к появлению угроз межэтнических конфликтов.

Ключевые слова: румынский язык, языковое разнообразие, Европейский Союз, глобализация.

Bibliografie:

1. *Anastasiou, H.* Encountering nationalism / Harry Anastasiou. – Londra, 2009. – 224 p.
2. *Eliade, M.* L'épreuve du Labyrinthe / Mircea Eliade. Entretiens avec Claude-Henri Rocquet, Pierre Belfond. – Paris, 1978. – 248 p.

Стаття надійшла до редакції 12.05.14